

DOI 10.31558/2519-2949.2020.2.10

УДК 326:327.8:343.8:343.9

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2822-2268>

Ягунов Д. В., Донецький національний університет імені Василя Стуса

НАДНАЦІОНАЛЬНІСТЬ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ПОЛІТИКИ: ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА В'ЯЗНИЧНА ПРИВАТИЗАЦІЯ

Ця стаття присвячена проблемі дослідження феномену в'язничної приватизації та політико-економічним аспектам функціонування сучасних транснаціональних в'язничних корпорацій. У центрі цього дослідження перебуває проблематика передачі пенітенціарної функції держави приватним акторам з подальшим винесенням цієї функції на наднаціональний рівень. Окремим об'єктом дослідження цієї статті є комплексний політико-економічний дуалістичний процес, який водночас характеризується як протидією між транснаціональними в'язничними корпораціями й національними державами, так і одночасно вимушеним співіснуванням зазначених вище суб'єктів. У статті фокусується увага на проблемі моральності сучасних тенденцій наднаціоналізації пенітенціарної політики та цивілізаційних цінностях, які рухають транснаціональні в'язничні корпорації. Окреме місце у статті посідає позиція щодо перетворення транснаціональних в'язничних корпорацій на квазідержавні утворення з відповідними атрибутами, функціями та повноваженнями. Стаття також містить авторський аналіз проблеми переходу від держави до приватного сектора повноважень з використання сили (у тому числі фізичного примусу). З іншого боку, різноманіття численних сучасних форм соціального контролю призводить до споконвічного змагання «куля проти броні» у контексті протистояння національної держави проти транснаціонального бізнесу, де намагання національних держав зберегти контроль над ним нагадує спроби втримати воду долонею. У статті робиться висновок, що для сучасного західного світу в'язнична приватизація та наднаціоналізація в'язничного бізнесу – це майже буденне явище, яке для країн пострадянського простору є феноменальним, ще надає ще більшої актуальності цьому напрямку досліджень в Україні. Це авторське дослідження варто сприймати не лише як аналіз переходу влади від національної держави до транснаціональних приватних акторів. У фокусі дослідження перебувають саме питання глибинної трансформації «влади карати».

Ключові слова: глобалізація, національна держава, пенітенціарна система, пенітенціарна установа, в'язниця, в'язнична приватизація, в'язнично-індустріальний комплекс, в'язничні корпорації, в'язнична праця, соціальний контроль, цілі кримінального покарання, тотальні інституції, криза реабілітаційного ідеалу.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Глобалізація здійснює глибокий вплив на національні держави, примушуючи останніх здійснювати ревізію багатьох функцій, які донедавна вважалися такими, що мають виключно публічно-державну природу. До таких сфер публічно-державного регулювання, які на початку ХХІ століття продовжують піддаватися ревізії, відноситься сфера виконання кримінальних покарань та функціонування пенітенціарних установ (так само як й схожих за своєю природою тотальних інституцій).

На додаток до того, що зазначена сфера значною мірою вже стала ареною взаємодії, зіткнень та конфліктів могутніх приватних акторів, відносно недавно вона на додаток до зазначеного вище стала сферою наднаціональною, вирвавшись з-під контролю національних держав, що обумовлює актуальність такого політичного дослідження.

Актуальність зазначеного напрямку досліджень для політичної науки та зв'язок з практичними завданнями полягає у тому, що перехід пенітенціарної функції від держави до приватних акторів вже понад 40 років є більш ніж поширеним явищем у західних країнах та в цілому у світі, у той час коли феномен в'язничної приватизації для вітчизняної політичної науки та державного управління є майже невідомим, а тому й недослідженим. Відповідні висновки можна зробити навіть з невдалий

спроб залучити приватних акторів для сфери державного управління пенітенціарною системою України, що мало місце, починаючи з 2016 року, що вказує на фундаментальні методологічні помилки провідних національних політичних гравців та необізнаність з відповідними дослідженнями західних авторів та відповідним досвідом західних держав у сфері в'язничної приватизації.

Формулювання мети статті (постановка завдання).

У цій статті автор має на меті здійснити дослідження впливів глобалізації на пенітенціарну політику сучасних національних держав на прикладі феномену в'язничної приватизації. В контексті такої мети ставляться наступні завдання: 1) проаналізувати сутність наднаціональності сучасної пенітенціарної політики; 2) дослідити форми, напрямки та обсяги впливу транснаціональних в'язничних корпорацій на пенітенціарну політику сучасних національних держав; 3) проаналізувати форми, методи та шляхи легітимізації перебирання міжнародним бізнесом пенітенціарної функції держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.

Проблема трансформації сутності держави в епоху глобалізації була предметом дослідження низки видатних західних та вітчизняних вчених. Для цілей цієї статті за основу бралися думки У. Бека [1; 2] та Е. Тофлера [3]. Крім того, особливу увагу слід звернути на наукові дослідження З. Баумана, який в своєму аналізі проблематики глобалізації фокусував увагу саме на трансформації цілей кримінального покарання, використанні ув'язнення як форми соціального контролю в умовах глобалізації та етичних проблемах сучасного позбавлення свободи [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття.

Щодо впливу глобалізації на пенітенціарну політику держави, то ця проблематика залишається сьогодні фактично недослідженою. Зазначена проблематика частково знайшла своє відображення у наукових працях автора цієї статті, проте здебільшого під кутом юридичної науки, соціології та кримінології [5 – 11]. Враховуючи мультиаспектність проблематики в'язничної приватизації та докорінну зміну пенітенціарної функції держави, відповідно, виникла нагальна потреба піддати зазначену проблематику науковому аналізу виключно крізь призму політичної науки. Ці та інші фактори обумовлюють проведення цього дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів.

Глобалізація як політико-економічна проблема вже тривалий час перебуває у центрі уваги зарубіжних та вітчизняних дослідників. Враховуючи різноманітні форми проявів глобалізаційних процесів, розвиток науки та цифрових технологій, сформулювати вичерпний перелік таких проявів та форм глобалізації надзвичайно складним завданням.

Серед всього іншого, глобалізація ставить на порядку денному комплексне питання зміни сутності держави внаслідок послаблення пенітенціарної функції держави за рахунок делегування такої функції приватним акторам (хоч у контексті цього дослідження слово «делегування» іноді можна замінити на «захоплення»). У будь-якому випадку йдеться про більш ніж суттєві та глибинні зміни природи держави та державної влади.

Зміну такої сутності національної держави блискуче зображує З. Бауман: «У кабаре глобалізації держава виконує стриптиз, і до кінця вистави на ній залишається лише мінімально необхідне: її репресивні повноваження. Коли її матеріальна база знищена, суверенітет і незалежність анульовані, політичний клас стертий з лиця землі, національна держава перетворюється просто в службу безпеки мегакорпорацій ... Новим владикам світу нема сенсу управляти безпосередньо. Адміністративні завдання вони покладають на національні уряди» [4, с. 20].

Ми є свідками появи нової системи створення нової системи матеріальних цінностей, яка змінює структуру влади в умовах подальшого глобалізаційного розвитку. Тому не можна не підкреслити слушність думки У. Бека щодо впливу глобалізації на сутність сучасної держави, що «ми є свідками найважливіших змін в історії влади» [1, с.97]. Е. Тофлер з цього приводу також зазначає: «Ми живемо в момент, коли вся структура влади, яка скріплювала світ, дезінтегрується. Формується зовсім інша структура» [3, с.22]. «Метаморфози – це не просто перехід влади. Це – трансформація» [3, с. 22].

Головна теза, що покладається в основі цієї статті, це зміна природи держави в епоху глобалізації, де глобалізацію слід тлумачити як «повзучу, постреволюційну трансформацію національної та інтернаціональної підпорядкованої державі системи балансу і правил влади» [1, с. 97].

На думку О.Ф. Самойлова, «глобалізація – процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції й уніфікації. Головним наслідком цього є світовий розподіл праці, міграція в межах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних і технологічних процесів, а також зближення і злиття культур різних країн. Це об'єктивний процес, який носить системний характер, тобто охоплює всі сфери життя суспільства. Глобалізація – це процес, у результаті якого світ стає більш пов'язаним і залежним від усіх його суб'єктів. Відбувається як збільшення кількості загальних для всіх держав проблем, так і розширення суб'єктів, що інтегруються» [12].

Політична проблематика цієї статті пов'язана з очевидним конфліктом між національними державами та великим міжнародним бізнесом, який сам по собі не є чимось новим. Навпаки, він є скоріше природним для публічно-приватних відносин: «Стратегічна конкуренція між приватним капіталом та державою не є новим явищем. Її корені сягають середньовіччя, коли європейські королівські дома наймали приватних авантюристів-капіталістів для того, що відкривати й експлуатувати чужі країни та ресурси» [1, с. 97].

Продовжуючи цю думку, не можна не погодитися з О.Ф. Самойловим, що «глобалізація в її нинішній формі не сприяє підвищенню стабільності міжнародних відносин. Навпаки, вона виявилася каталізатором соціально-політичної напруги й конфліктів» [12]. Відтак і проблематику в'язничної приватизації (і, що є більш важливим, наднаціональної в'язничної приватизації) у першу чергу, треба пов'язувати із категоріями конкуренції та конфлікту між національними державами та приватним капіталом.

Проблематика глобалізації охоплює як економічні, так і політичні аспекти. Вітчизняна дослідниця В.Г. Воронкова слушно наголошує, що концепція глобалізації не тотожна тільки економічним основам, вона передбачає специфічне співвідношення економічного і політичного аспектів [13]. Проте проблематика наднаціональної в'язничної приватизації у добу глобалізації ставить на перше місце саме політику в силу очевидної причини: транснаціональні в'язничні корпорації вже давно завоювали економічну сферу та наростили економічні «м'язи». Крім того, транснаціональні в'язничні корпорації завоювали сферу політичну через лобіювання, засоби масової інформації, корупцію, нагнітання паніки перед злочинністю та нелегальними мігрантами серед «чесних платників податків». Сьогодні йдеться не про політичний вплив як такий, а саме про ще більше посилення та поглиблення політичного впливу та розширення територіальної сфери такого впливу (хоч, з іншого боку, не можна не визнати, що економічна складова є «Ахіллесовою п'ятою» міжнародного в'язничного бізнесу).

Відтак актуальність та новизна саме політичної проблематики полягає у тому, що феномен глобальної в'язничної приватизації надає, серед всього іншого, яскравий приклад нової політичної тенденції, пов'язаної з наднаціоналізацією пенітенціарної політики та наднаціоналізацією інших політик, що стосуються масового соціального контролю.

Власне наднаціоналізацією пенітенціарної політики сьогодні мало кого здивуєш після запровадження у всьому світі оонівських та регіональних стандартів прав людини та щодо управління пенітенціарними установами. Наднаціоналізація пенітенціарної політики є особливо глибокою саме в Європі через активну діяльність Ради Європи та надання рішенням ЄСПЛ статусу джерела права у багатьох європейських країнах, адже рішення ЄСПЛ більше ані щось інше впливають на національні пенітенціарні політики країн – членів Ради Європи (особливо щодо порушення національними державами своїх зобов'язань за ст. ст. 2, 3, 5, 8 Конвенції про захист прав людини).

Проте феномен глобальної в'язничної приватизації не лише дозволяє, проте й навіть примушує подивитися на наднаціоналізацію пенітенціарної політики не лише під кутом діяльності міжурядових міжнародних організацій, проте й, звичайно, під кутом розширення впливу міжнародного бізнесу в особі транснаціональних в'язничних корпорацій. Враховуючи, що сьогодні інвесторами або партнерами транснаціональних в'язничних корпорацій є ті глобальні актори, які, на перший погляд, взагалі не мають (і, здається, не можуть мати) будь-якого відношення до кримінальних покарань та пенітенціарних систем (від виробництва купальних костюмів й бронювання авіаквитків до продажу гамбургерів, меблів та кави), розширення сфери впливу міжнародного в'язничного бізнесу стає ще більш гострим та актуальним політичним питанням.

Зазначені вище обставини примушують більш реалістично подивитися на сутність національної держави та виконувати нею функції. Як слушно зазначає У. Бек, «на початку третього тисячоліття головний принцип національної реальної політики: «Національні інтереси мають проводитися

в національних рамках» – слід замінити принципом космополітичного реалізму: «політика є тим більш національною та успішною, чим більше вона є космополітичною» [1, с. 31].

Тому діяльність транснаціональних в'язничних корпорацій, безумовно, значно посилює цю космополітичність та додає присмаку нового космополітичного реалізму традиційним уявленням щодо виконання кримінальних покарань та функціонування відповідних інституцій. Відтак, якщо учорашній день можна охарактеризувати як «щирий подив від появи феномену в'язничної приватизації», то день сьогоднішній – «наскільки глибоким може бути вплив транснаціонального міжнародного бізнесу на держави та національні пенітенціарні системи відповідних держав».

Є безумовним – і з цим національні уряди повинні рахуватися, що глобальний в'язничний ринок своєю прискороною динамікою докорінно змінив правила державної та міждержавної пенітенціарної політики. Поширення феномену в'язничної приватизації ще більше розмило кордони між економікою, політикою, законом, етикою, корупцією, лобіюванням, засобами масової інформації та суспільством, що має наслідком нові принципи боротьби за політичну владу та протистояння цій трансформованій політичній владі у нових політичних іграх. Глобальні тренди в'язничної приватизації примусили великі політичні ігри стати ще більш великими.

Чому проблематика глобалізованої наднаціональної в'язничної приватизації має таке важливе значення для дослідження природи сучасної держави та сутності публічної політики? Свого часу Карл Маркс попереджав, що не політика держав, а капітал, що стає глобалізованим, зруйнує національну політичну аксіоматику та відкриє добу великої політики. Тому, гадаємо, ця думка має найбільш яскраве та водночас найбільш практичне застосування у сфері реалізації крайнього примусу – примусу у формі застосування кримінального покарання (або аналогічних або схожих за своєю природою засобів примусу), адже саме глобалізований капітал приватних транснаціональних корпорацій зруйнував «золоте теля» національної пенітенціарної ідентичності та відкрив добу нової глобальної пенітенціарної політики, де на сцені держави стають у чергу до в'язничних корпорацій в надії отримати відповідні послуги від приватного сектора, а за сценою ті ж самі в'язничні корпорації використовують корупцію, підкуп, лобіювання, засоби масової інформації, моральну паніку, шантаж проти національних урядів, щоб останні поспішали ставати у зазначену вище чергу.

Цей дуалістичний політичний процес характеризується великою долею політичної принизливості для національних держав, адже національні держави більше не мають монопольного права щодо одноосібного конституювання арени політичних дій у сфері пенітенціарної політики та, розглядаючи це питання ширше, у сфері здійснення масового соціального контролю за прошарками населення, які є формально небезпечними або можуть бути такими.

Традиційно-театральна пенітенціарна політика «мертвих, старих білих чоловіків» (за висловленням У. Бека), яка раніше формувалася та реалізовувалася під дахом національної держави, вже не уявляється можливою. Так само є неможливою стара пенітенціарна політика, яка раніше виступала під дахом навіть найвпливовіших міжнародних державних організацій на кшталт ООН та Ради Європи. Пенітенціарна політика вийшла за межі кордонів, держав та класичних міжнародних організацій, унаслідок чого з'явилися нові гравці, нові ресурси, незнайомі правила, нові суперечності і конфлікти. У новій грі приватні актори, які раніше були пішаками, зрозуміли свою силу та, як слушно зазначив У. Бек, «відчули в собі мобільність коня або тури» [1, с. 31]. Причому нові гравці «не лише роблять ходи, вони конструюють нові правила гри». Більше того, у новій політико-економічній метагрі капітал має дві шашки і два ходи. Натомість усі інші гравці мають по одній шашці та по одному ходу [1, с. 41].

Подана вище думка У. Бека, ми переконані, є більш ніж актуальною та релевантною для політичної проблематики поширення політичного впливу транснаціональних в'язничних корпорацій.

Так само, гадаємо, що ця метафора дуже стосується проблематики приватної в'язничної наднаціоналізації. Сьогодні важко спрогнозувати, яким чином буде розвиватися відносини між національними державами та приватним капіталом у сфері формування та реалізації пенітенціарної політики. Проте очевидним є те, що приватний капітал примусив національні держави діяти за своїми правилами і забезпечив своє домінування над національними державами у сфері виконання покарань, функціонування в'язниць та інших тотальних інституцій. Відмовитися від такого домінування або скинути його аж ніяк не є простим завданням навіть в силу того, що в'язничний бізнес є не лише місцем взаємодії, до якого міцно прикуті сучасні національні держави, проте й кожен з громадян такої держави, який, купуючи щось у спектрі від автомобіля

до купального костюму або бургеру стає опосередкованим інвестором тієї чи іншої транснаціональної в'язничної корпорації. Могутність транснаціональних в'язничних корпорацій та їх вплив, що призвів до зміни сутності національної пенітенціарної політики, засновані на споживацькому суспільстві, тобто на об'єктивних реаліях сьогодення.

Говорячи відверто, сучасні відносини між національними державами і транснаціональними в'язничними корпораціями нагадують шантаж з боку міжнародного бізнесу. Шантаж вельми витончений, не агресивний й не радикальний, хоч від цього він не перестає бути шантажем.

Так, наприклад, одна зі складових успіху транснаціональних в'язничних корпорацій у війні проти національних держав частково криється у тому, що держави «проковтнули» ту приманку, яка була залишена для них у вигляді моральної паніки від загроз з боку «дедалі більшої кількості небезпечних злочинців на наших вулицях» та, як наслідок, оголошеної війни «злочинності, хвилі якої накривають наше місто (графство, район, провінцію, країну тощо)».

Крім того, піднесення ідей соціальної держави та максимального запровадження доволі коштовної соціальної роботи зі злочинцями призвело до неможливості підтримувати такі стандарти широко й масово, що також створило передумови для кредитно-боргових відносин між національними державами та приватними в'язничними корпораціями у сфері виконання кримінальних покарань (кредитором виступав звичайно, бізнес).

Стара національна пенітенціарна політика була заснована на ідеях соціальної держави із гаслом «максимальна безпека для всіх» [1, с. 41]. Проте нові правила наднаціональної в'язничної політики значною мірою зруйнували такі уявлення. Якби декларації не оголошували б транснаціональні в'язничні корпорації, їх діяльність так чи інакше пов'язана з мінімізацією видатків та максимізацією прибутків, де соціальні принципи та згадана вище «безпека для всіх» зникає навіть не на другий план.

Свого часу національні пенітенціарні системи відчули ледве не нищівного удару від висновку Роберта Мартінсона про «Ніщо Не Спрацьовує» та відповідних емпіричних доказів, коли головна і, що є більш важливим, традиційно-невід'ємна мета кримінального покарання – реабілітація злочинців та повернення злочинців до суспільства в якості законослухняних громадян – була піддана глибокій й нищівній критиці через свою недосяжність. Цивілізаційна цінність реабілітації злочинців як цілі кримінального покарання була поставлена під сумнів та, більше того, під величезну загрозу.

Після часткового подолання «кризи реабілітаційного ідеалу» діяльність транснаціональних в'язничних корпорацій фактично знову поставило на порядку денному те ж саме питання, проте у більш скритому та закамуюльованому форматі. Транснаціональний в'язничний бізнес, посиливши вплив на національні держави у сфері функціонування пенітенціарних установ наприкінці ХХ – початку ХХІ століття, значною мірою витіснив з порядку денного актуальність реабілітаційної мети кримінального покарання, замінивши її питаннями «скорочення видатків» та «безпекою чесних платників податків», чим знову поставив на порядку денному питання цивілізаційних цінностей сучасних держав щодо поведінки з прошарками населення, які віднесені до категорії соціального виключення. Як приклад можна згадати, що сьогодні у західних країнах приблизно 15% ув'язнених перебуває саме у приватних пенітенціарних установах, що надає підстави умовно говорити про те, цінність реабілітаційної складової кримінального покарання впала на умовних 15%. Саме тому, серед всього іншого, питання сучасної пенітенціарної політики вже давно не є проблемою правовою, а становить виключно проблему політико-економічну.

Влада приватних акторів була очевидно більш гнучкою порівняно з владою держав, і, як наслідок, задекларована «якість влади» приватних акторів була подана як така, що є набагато вищою за «якість влади» національних держав.

Як наслідок, національна держава програла міжнародному бізнесу війну за цю важливу сферу впливу, якою є масовий соціальний контроль, причому програла як у територіальному аспекті, так і в аспекті культурно-ідеологічному, коли уряди стали в чергу до транснаціональних корпорацій з питання сприяння у здійсненні соціального контролю над великими групами населення (злочинців, мігранти та інші особи, які можуть або повинні перебувати у фізичних або віртуальних тотальних інституціях).

Крім того, на додаток, національна держава програла приватному бізнесу битву за знання, яке за слушним висловленням Е. Тофлер є «найбільш демократичним джерелом влади» [3, с. 42]. Свого часу в'язнична приватизація блискавично увірвалася до сфери виконання кримінальних покарань та функціонування пенітенціарних установ саме на гаслах того, що влучно визначив Е. Тофлер:

«Водночас із знищенням старої системи безликі бюрократи, які нею управляли, зносяться партизанською армією інвесторів, організаторів та менеджерів, які мають навички або здобувати знання (іноді нелегально), або управляти їх розповсюдженням» [3, с. 48]. На фоні задекларованого успіху в'язничної приватизації та стверджуваної більшої економічної ефективності приватних в'язниць тягар доведення протилежного було перекинуто на національні держави, які не були здатні довести протилежне за роки існування феномену в'язничної приватизації, чим автоматично законсервували віру в ефективність «більш гнучких в'язничних менеджерів» з приватних компаній порівняно з «бюрократами» з державних в'язничних служб.

Розмірковуючи про заміну «старої бюрократії» «новими менеджерами», Е. Тофлер у своїй роботі аналізує боротьбу «влади проти розуму» [3, с. 206]. В контексті проблематики цього політичного дослідження можна зазначити, що запровадження феномену в'язничної приватизації супроводжувалося доволі агресивною інформаційною кампанією, де «старі закостенілі бюрократи» асоціювалися з «владою», у той час коли «нові гнучкі менеджери» були символом «розуму». Так, можна нагадати, що за різними підрахунками Corrections Corporation of America упродовж періоду з 1999 – 2020 років витратила щонайменше 1,4 мільйони доларів щороку на лобіювання своїх інтересів на федеральному рівні. За період 2003 – 2011 років Corrections Corporation of America (нині – CoreCivic) найняла 199 професійних лобістів у 32 штатах. За той же час GEO Group (колишня Wackenhut Corrections Corporation) найняла 72 професійних лобісти у 17 американських штатах [14].

Політичні аспекти наднаціоналізації в'язничної приватизації варто проаналізувати також крізь призму сутності сучасних транснаціональних в'язничних корпорацій, що становить окремий напрямок дослідження. Так, сучасні транснаціональні в'язничні корпорації варто аналізувати у категоріях квазідержави з відповідними атрибутами. Існують свої законодавчі та виконавчі органи. Є своє власне населення, є територія, є навіть апарат примусу (включаючи апарат фізичного примусу). Є навіть своя корупція та злочинність. Тому не дивно, що на глобальній політичній арені в'язничні транснаціональні корпорації можуть ухвалювати квазіполітичні рішення з подальшим нав'язуванням таких рішень національним державами – від простого лобіювання і нагнітання чергової моральної паніки перед злочинністю й мігрантами до класичної корупції й банального підкупу державних чиновників. Якщо говорити про парламенти та уряди, то нерідко йдеться саме про парламенти та уряди національних держав, які ухвалюють відповідні рішення на користь транснаціонального в'язничного бізнесу. Відповідно, виникає проблема легітимізації діяльності транснаціональних в'язничних корпорацій взагалі та у відносинах з конкретними національними державами.

У. Бек слушно говорить про те, що світова економіка діє сьогодні транслегально, тобто ні нелегально, ні легально. Продовжуючи цю ідею, У. Бек розмірковує про категорію «а-легітимності» [1, с. 120]. Тому, гадаємо, у сфері питання, що є предметом нашого політичного дослідження, ці думки мають неабиякий вплив та безпосереднє відношення до проблематики в'язничної приватизації та діяльності транснаціональних в'язничних корпорацій.

Так, з одного боку, транснаціональні в'язничні корпорації, просуваючись на місцевих ринках, начебто не порушують жодного формального закону, ухваленого національними або регіональними парламентами. З іншого боку, кожен прояв поширення впливу означає ескалацію неоголошеної й непомітної війни традиційним цілям кримінального покарання, випестуванням у рамках класичної школи кримінального права, та усталеним ідеям, характерними для соціальної держави, щодо функцій національної держави.

За обґрунтованим переконанням У. Бека, глобалізація характеризується утворенням певної форми правового суверенітету капіталу, що робить його незалежним від зовнішніх, державних джерел легітимності [1, с. 173]. Розвиваючи цю слушну думку, ми можемо висловити позицію, що приклад діяльності транснаціональних в'язничних корпорацій є набагато складнішим та більш кваліфікованим.

Якщо ми беремо за основу ідею, що такою квазідержавною владою характеризується транснаціональний капітал, що рухається в сфері створення певних «цивільних» предметів або послуг (паливо, автомобілі, транспорт, їжа, електроніка тощо), то який висновок можна зробити щодо капіталу транснаціональних в'язничних корпорацій з їх апаратами примусу та іншими мілітаризованими атрибутами? Гадаємо, що висновок буде доволі невтішним для національних держав, адже у випадку міжнародного в'язничного бізнесу йдеться не про певний обіг «цивільних» предметів або послуг, а про обіг послуг, які мають виключно публічну природу.

Якщо держава віддає у користування приватному капіталу публічну за своєю природою функцію з виконання кримінальних покарань, і ця функція передається до вільного обігу саме, підкреслимо, на транснаціональний рівень, то це означає максимальне послаблення саме такої публічної основи кримінально-каральної функції. У випадку транснаціональної в'язничної приватизації йдеться не лише про утворення правового суверенітету транснаціональних в'язничних корпорацій, проте й про утворення суверенітету політичного.

З цього приводу ми мусимо згадати вельми гостре, проте більш ніж актуальне для цілей цього дослідження висловлення У. Бека, що великі фінансові та торговельні організації перетворюються на повитух нового устрою та легітимізації влади [1, с. 174]. У випадку з транснаціональними в'язничними корпораціями, у таких повитух у руках на додаток перебувають кийок, кайданки та перцевий спрей.

Намалювавши вельми песимістичну для національних держав нового політичного світоустрою у сегменті формування та реалізації політичної політики, цілком природно поставити питання щодо антидоту такій наднаціональній приватно-пенітенціарній ін'єкції, який зміг би «витягнути» пенітенціарні системи національних держав із прихованої, проте глибокої та всеосяжної залежності від міжнародного бізнесу, де ми можемо, продовжуючи нашу реалістичну та утилітарну стратегію мислення, залишити це питання відкритим.

Забрати державі назад цю функцію з виконання покарань наразі уявляється величезною проблемою, якщо не сказати більшого.

Так, акціонерами певної транснаціональної в'язничної корпорації є великі групи вельми впливових фізичних та юридичних осіб з різних національних держав, які мають своїх лобістів у цих державах, чим підривають спроби держав повернути собі цю сферу свого суверенітету.

Крім того, транснаціональний в'язничний бізнес – це не лише акціонери, керівники та наближені до них особи з їх сім'ями та фінансовими інтересами. Це – великі колективи найманих працівників з їх сім'ями, соціальними пакетами і пенсіями. Це – профспілки з їх сім'ями, соціальними пакетами і пенсіями. Це – провайдери електронних, технічних, транспортних, охоронних, кейтерінгових, медичних, психологічних та численних інших послуг з їх сім'ями, соціальними пакетами і пенсіями. Іншими словами, це величезна кількість на перший погляд невидимих гравців, які залучені до цієї орбіти, які відчують та ідентифікують себе вже не громадяни певної національної держави, а громадяни певної N-ської приватнов'язничної республіки, яка цілком підпадає під ознаки всесвітньо-економічної квазідержави.

Тут ми не можемо повною мірою погодитися з думкою У. Бека щодо того, що транснаціональні концерни не володіють засобами легітимізації насильства, а тим більше монополією на них» [1, с. 201]. Так само не можна погодитися з Е. Тофлером, що «військова сила – це саме той атрибут держави, якого бракує іншим бажаючим до влади» [3, с. 564]. Саме приклад транснаціональних та навіть національних (саме національних) приватних в'язничних компаній вказує на зворотне – на повну легітимність застосування насильства (у тому числі фізичного) на території цих островів приватного бізнесу.

Гіпотетичний «бунт» національної держави за своє звільнення з-під впливу міжнародного наднаціонального в'язничного приватного бізнесу неодмінно зустрінеться з більшими обсягами лобіювання з боку приватного бізнесу та поширенням моральної паніки через засоби масової інформації. Або ж, навпаки, будь-яка більш-менш серйозна просоціальна ініціатива транснаціональної в'язничної корпорації у сфері надання соціальної допомоги ув'язненим та їх сім'ям або ж, навпаки, потерпілим та їх сім'ям, забезпечить негативний образ держави в суспільстві, мовляв, держава не лише покинула напризволяще пенітенціарну функцію та відповідні тотальні інституції, проте й заважає приватній ініціативі виконувати високу соціальну гуманістичну місію на благо багатьох соціальних груп конкретного суспільства.

Крім того, не варто забувати, що будь-яка приватна в'язнична компанія (незалежно від того, чи діє вона на національному ринку або ж вийшла на міжнародний рівень) – це майже завжди не лише в'язнична компанія. На додаток це – і охоронна компанія, і транспортна компанія, і поштова компанія або ж компанія, яка діє у сфері психологічної, психіатричної допомоги або інших галузях сфери охорони здоров'я, де існують свої акціонери, професійні спілки та величезна кількість зацікавлених акторів, інтереси яких не можна просто так проігнорувати у намаганні вирвати пенітенціарну функцію з приватних рук (якщо взагалі така спроба матиме місце).

Говорячи про відносини між національними державами та транснаціональними в'язничними корпораціями, варто згадати другий аспект того дуалізму, який ми подали як завдання нашого

дослідження. Так, з іншого боку, є очевидним, що протистояння між національною державою та транснаціональним в'язничним бізнесом водночас є симбіозом та взаємодопомогою в силу паразитування приватних в'язничних провайдерів на тілах національних держав.

Крім того, іншим важливим аспектом, на який варто звернути увагу в контексті цього дослідження, і мультисуб'єктність відносин між національними державами та приватними акторами. Так, вельми цікавим прикладом наднаціоналізації пенітенціарної функції є ситуації, коли не лише одна транснаціональна корпорація, що базується в одній країні, входить на ринок іншої країни та укладає відповідні контракти. Мають місце приклади, коли до наднаціональні приватнов'язничні відносини складаються не на рівні «держава – приватний актор», а коли такі відносини виникають на рівні «держава – держава – приватний актор» або навіть «держава – держава – держава – приватний актор».

Таким прикладом є Nauru Regional Processing Centre, який було відкрито у 2001 році за домовленістю між Президентом Науру та Урядом Австралії. Операторами Nauru Regional Processing Centre були різні суб'єкти підприємницької діяльності (Broadspectrum, Wilson Security, Canstruct International, Nauruan Government Commercial Entity). У 2008 році діяльність центру призупинили, проте центр відновив свою роботу вже у 2012 році через зростання кількості шукачів притулку та прибулих до Австралії. У листопаді 2016 року було проголошено про переговори між Австралією та США, щоб замість Австралії шукачів притулку приймали саме Сполучені Штати Америки.

Іншим прикладом наднаціоналізації пенітенціарної функції є те, наскільки легко приватні актори можуть замінювати один одного на національному рівні. Так, американський досвід вказує, як та чи інша пенітенціарна установа може після завершення контракту з одним приватним провайдером переходити до іншого провайдера. В цьому контексті слушною думка З. Баумана, що «склад акціонерів не визначається простором. Це – єдиний фактор, повністю вільний від просторової зумовленості. Їм, і тільки їм, «належить» компанія, тому їм вирішувати, чи варто компанії переїхати туди, де, як вони припускають, є шанс на підвищення дивідендів, надавши всім іншим – а саме тим, хто прив'язаний до даної місцевості, – вирішувати завдання, зализувати рани, відшкодовувати збитки і прибирати сміття. Компанія володіє свободою пересування, але наслідки цього пересування будуть відчуватися довго. Той, хто володіє свободою «бігти» з даної місцевості, абсолютно вільний і від наслідків своєї втечі. Це – головні трофеї переможців в «війні за простір» [4, с. 20]. Зазначена вище мобільність транснаціональних в'язничних корпорацій є ще одним прикладом більшої «якості влади» приватного в'язничного бізнесу порівняно з державними «бюрократами».

На додаток до поданого вище аналізу сутності наднаціоналізації пенітенціарної функції у добу глобалізації, не можна не згадати про морально-етичні аспекти процесів наднаціоналізації пенітенціарної функції. У цьому контексті варто особливо наголосити, що феномен транснаціональної в'язничної приватизації порушує важливу проблему моральності та дотримання етичних норм в реалізації державної політики, адже саме існування такого феномену свідчить про явне послаблення моральної складової при виконання кримінальних покарань за рахунок переорієнтації держав на вирішення суто економічних проблем забезпечення величезних в'язничних популяцій, створених внаслідок того, що самі держави опинилися у пастці штучно створеної моральної паніки щодо «загроз злочинності» та хвиль нелегальної міграції.

У. Бек слушно порушує питання: «Звідки можуть черпати [національні] «право» і «закон» свою зобов'язальну, легітимізаційну силу, якщо вони вже не мисляться під знаком суверенної національної держави»? [1, с. 174] У розрізі проблематики транснаціональної в'язничної приватизації, виникає наступне питання: звідки національний закон про начебто справедливую кару та задеклароване можливе повернення до суспільства небезпечних громадян цього суспільства може черпати свою зобов'язальну, легітимізаційну силу, якщо на уніформі в'язничного офіцера ув'язнений читатиме «В'язнична корпорація N» замість «Державна пенітенціарна (виправна, в'язнична, тюремна) служба»? Звідки в такому випадку певному ув'язненому брати моральний імператив для ведення правослухняного життя, коли вже не суспільство очікує від ув'язненого правослухняного життя на виході з в'язниці після відбування покарання, а рада директорів транснаціональної в'язничної корпорації чекає від нього вчинення повторного злочину, щоб знову підняти питання про «хвилі злочинності» та продовжити старий або укласти контракт на управління новою приватною пенітенціарною установою?

Крім того, особливої ваги питання моральності набувають в аспекті питання про працю ув'язнених у приватних пенітенціарних установах. Так, свого часу «похмурі сатанинські фабрики

принесли із собою новий образ життя та нову систему владу» [3, с.31]. Так само сьогодні існує ризик привнесення нової влади на прикладі в'язничної праці, яку небезпідставно дослідники розглядають як «новий Гулаг» або нову форму рабства. Як слушно зазначає Е. Тофлер, «насильство мало значення у виробництві матеріальних цінностей» [3, с. 58]. Відтак, чи можемо ми позбутися насильства на в'язничних підприємствах, які природньо характеризується найбільшою концентрацією насильства в силу самої природи тотальних інституцій? Гадаємо, що ні, беручи до уваги приклади використання приватними в'язницями послуг членів організованих злочинних угруповань (наприклад, скандал у приватному Idaho Correctional Center щодо використання членів Aryan Knights та інших небезпечних злочинців для залякування та терору загальної маси ув'язнених).

Питання використання праці ув'язнених – це окрема політична, економічна та етична проблема. Проте в контексті цього дослідження варто вказати на слушність думки З. Баумана: «При всіх інших безпосередніх завданнях установи для ізоляції людей типу «Паноптикону» були в першу чергу фабриками зі створення дисциплінованої робочої сили» [4, с. 59]. Відтак було б наївним відкидати позицію, що створення дисциплінованих індивідів залишається завданням номер один для транснаціонального в'язничного бізнесу.

Висновки до даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Підсумовуючи викладене вище, серед всього іншого, можна наголосити на вельми важливому, як ми це вважаємо, висновку.

Феномен національної та наднаціональної в'язничної приватизації власне не є феноменом. Проте у цій фразі ключовим словом буде «вже».

Так, для сучасного західного світу в'язнична приватизація та наднаціоналізація в'язничного бізнесу – це буденне явище, яке є феноменальним для країн пострадянського простору, ще надає ще більшої актуальності цьому напрямку досліджень. З

іншого боку, різноманіття численних форм соціального контролю призводить до споконвічного змагання «куля проти броні» у контексті протистояння національної держави проти транснаціонального бізнесу, де намагання національних держав зберегти контроль над ним нагадує спроби втримати воду долонею.

Проте, напевне, головним висновком цього дослідження буде певна форма застереження. Подане вище авторське дослідження варто сприймати не лише як аналіз переходу влади від національної держави до транснаціональних приватних акторів. Краще сказати, що у цьому дослідженні йдеться не лише про це. У фокусі дослідження перебувають саме питання глибинної трансформації «влади карати», у подальших дослідженнях чого ми вбачаємо перспективу наукових розвідок.

Бібліографічний список:

1. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія. Київ, 2015.
2. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию. Москва, 2001.
3. Тофлер Э. Метаморфозы власти: Знание, богатство и сила на пороге XXI века. Москва, 2009. 609 с.
4. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества. Москва, 2004. 188 с.
5. Ягунов Д. Реабілітація злочинців як мета покарання: атавізм або вимушена необхідність? *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса, 2011. 60. С. 145-153.
6. Ягунов Д.В. Глобалізація та «криза покарання» трансформація пріоритетів пенальної політики сучасних країн. *Актуальні проблеми держави і права*, 2010. 55. С. 550-554.
7. Ягунов Д.В. Глобалізаційна обумовленість «кризи покарання»: аналіз сучасних пенальних практик на основі кримінологічних поглядів Мішеля Фуко. *Правова держава*, 2010. 12. С.325-330.
8. Ягунов Д. Глобалізація пробації або глобалізація соціального контролю? Перспективи розвитку концепції пробації у XXI ст. *Актуальні проблеми політики*. Одеса, 2008. 34. С.115-121.
9. Ягунов Д.В. В'язниця як модель суспільства або суспільство як модель в'язниці (категорія свободи і в контексті пенальних практик глобалізованого суспільства). *Актуальні проблеми європейської інтеграції. Збірник наукових праць з питань європейської інтеграції та права*. Суми, 2011. 7.
10. Ягунов Д.В. Пеналогічна політика в епоху глобалізації. *Государство и право в условиях глобализации: реалии и перспективы. Сборник научных трудов, посвященных 10-летию экономико-правового факультета ОНУА в г. Симферополе*. Симферополь, 2010. С.350-352.
11. Ягунов Д.В. Вплив глобалізації на кримінальну політику сучасної держави в контексті питання про «кризу покарання». *Проблеми національної державності: матеріали Міжнародної наукової конференції пам'яті Л.М. Стрельцова (ОНУ ім. Мечникова, 26 березня 2010 року)*. Одеса, 2010. С.261-263.
12. Самойлов О.Ф. Імперативи світової політики в добу глобалізації.
URL: <https://vmv.kymu.edu.ua/v/10/07.htm> (дата звернення 14.07.2020)

13. Воронкова В.Г. Глобалізація як процес універсалізації стосунків між державою та ринком.
URL: www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_35_2.pdf (дата звернення 14.07.2020)
14. National Institute on Money In State Politics, Client Summary: GEO Group.
URL: www.followthemoney.org/database/lobbyistclient.phtml?lc=100516&y=0 (2020, July, 12)

References:

1. Bek U. Vlada i kontrvlada u dobu globalizatsiyi. Nova svitova politichna ekonomiya. Kyiv, 2015.
2. Bek U. Chto takoe globalizatsiya? Oshibki globalizma – otvety na globalizatsiyu. Moskva, 2001.
3. Toffler E. Metamorfozyi vlasti: Znanie, bogatstvo i sila na poroge XXI veka. Moskva, 2009. 609 s.
4. Bauman Z. Globalizatsiya. Posledstviya dlya cheloveka i obshchestva. Moskva, 2004. 188 s.
5. Yagunov D. Reabilitatsiya zlochintsev yak meta pokarannya: atavizm abo vimushena neobhidnist? *Aktualni problemi derzhavi i prava*. Odesa, 2011. 60. S. 145-153.
6. Yagunov D.V. Globalizatsiya ta «kriza pokarannya» transformatsiya prioritetiv penalnoi politiki suchasnykh krayin. *Aktualni problemi derzhavi i prava*, 2010. 55. S. 550-554.
7. Yagunov D.V. Globalizatsiyna obumovlenist «krizi pokarannya»: analiz suchasnykh penalnykh praktik na osnovi kriminologichnykh poglyadiv Mishelya Fuko. *Pravova derzhava*, 2010. 12. S.325-330.
8. Yagunov D. Globalizatsiya probatsiyi abo globalizatsiya sotsialnogo kontrolyu? Perspektivi rozvitku kontseptsiyi probatsiyi u XXI st. *Aktualnyie problemy politiki*. Odesa, 2008. 34. S.115-121.
9. Yagunov D.V. V'yaznitsya yak model suspilstva abo suspilstvo yak model v'yaznitsi (kategoriya svobod i v konteksti penalnykh praktik globalizovanogo suspilstva). *Aktualni problemi Evropeyskoi integratsiyi. Zbirnik naukovykh prats z pitan Evropeyskoi integratsiyi ta prava*. Sumi, 2011. 7.
10. Yagunov D.V. Penologichna politika v epohu globalizatsuyi. *Gosudarstvo i pravo v usloviyakh globalizatsii: realii i perspektivy. Sbornik nauchnykh trudov, posvyaschennykh 10-letiyu ekonomiko-pravovogo fakulteta ONUA v g. Simferopole*. Simferopol, 2010. S.350-352.
11. Yagunov D.V. Vpliv globalizatsiyi na kriminalnu politiku suchasnoyi derzhavi v konteksti pitannya pro «krizu pokarannya». *Problemi natsionalnoyi derzhavnosti: materialy Mizhnarodnoyi naukovoï konferentsiyi pamyati L.M. Streltsova* (ONU im. I.I.Mechnikova, 26 bereznya 2010 roku). Odesa, 2010. S.261-263.
12. Samoylov O.F. Imperativi svitovoyi politiki v dobu globalizatsiyi. URL: <https://vmv.kymu.edu.ua/v/10/07.htm> (14.07.2020).
13. Voronkova V.G. Globalizatsiya yak protses universalizatsiyi stosunkiv mizh derzhavoyu ta rinkom.
URL: www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_35_2.pdf (14.07.2020).
14. National Institute on Money In State Politics, Client Summary: GEO Group.
URL: www.followthemoney.org/database/lobbyistclient.phtml?lc=100516&y=0 (2020, July, 12)

Yagunov D. V. Supranationality of penitentiary policy: globalization and prison privatization

This article is focused on the problem of studying the phenomenon of prison privatization and the political and economic aspects of the functioning of modern multinational prison corporations. The issue of transferring the penitentiary function of the state to private actors with the subsequent transfer of this function to the supranational level is at the heart of this study. A separate object of study of this article is a complex political and economic dualistic process, which is characterized by both the opposition between transnational prison corporations and nation states, and the coexistence of the above entities at the same time. The article focuses on the problem of morality of modern tendencies of supranationalization of penitentiary policy and civilizational values that drive transnational prison corporations. A special place in the article is occupied by the position on the transformation of transnational prison corporations into quasi-state entities with appropriate attributes, functions and powers. The article also contains the author's analysis of the problem of transition from the state to the private sector of power to use force (including physical coercion). On the other hand, the variety of numerous modern forms of social control leads to the original competition "bullet against armor" in the context of the nation-state's opposition to transnational business, where the efforts of nation-states to maintain control over it resembles attempts to hold water in the palm. In the Western world, prison privatization and the supranationalization of the prison business is an almost commonplace phenomenon that is phenomenal for the post-Soviet countries, making this area of research in Ukraine even more relevant and topical. This author's study should be seen not only as an analysis of the transfer of power from the nation state to transnational private actors. The focus of the study is the question of the profound transformation of the "power of punishment".

Key words: globalization, nation state, penitentiary system, penitentiary institution, prison, prison privatization, prison-industrial complex, prison corporations, prison work, social control, goals of criminal punishment, total institutions, crisis of the rehabilitation ideal.